

LIA RUMANTSCHA
RAPPORT ANNUAL 2008

**FIEU E FLOMMA
PER IL RUMANTSCH**

TAVLA DA CUNTEGN

Tavla da cuntegn	1
Pled sin via dal president	2
Rapports da lavur partiziuns	3
Prefaziun secretari general.....	4
2008 – en in'egliada	5
Orientaziun strategica	6,7
Activitads generalas.....	8, 9, 10, 11
Furmaziun	12
Art e Cultura	13
Linguistica Applitgada	14
Rapports da las uniuns affiliadas	15
Surselva Romontscha (SR)	16
Uniun dals Grischs (UdG).....	17
Uniun Rumantscha Grischun Central (URGC)	18
Societad Retorumantscha (SRR)	19
Uniun per la Litteratura Rumantscha (ULR)	20
Cuminanza Rumantscha Radio e Televisiun (CRR)	21
Giuventetgna Rumantscha (GiuRu)	22
Uniun dals Rumantschs e da las Rumantschas en la Bassa (URB)	23
Quarta Lingua (QL)	24
Magistraglia da scolina Grischun (MSGR)	25
Agentura da Novitads Rumantscha (ANR)	26
Organisaziun	27
Collavuraturas e collavuratur LR	28, 29
Persunal Actual 2009	30
Persunal 31-21-2008	31
Organigram	32
Commembers d'onur	33
Defuncts	33
Cummissiuns, gruppas da lavur e gremis spezials	34
Finanzas e Facts&Figures	35
Quint / bilantscha	36
Rapport da revisiun	37
Facts & Figures.....	38, 39
Impressum	40

PLED SIN VIA DAL PRESIDENT

En ses pled d'avertura a chaschun da la radunanza da delegad(a)s LR 2008 a Samedan fa il president las suandantas ponderaziuns:

Nus ans chattain oz a Samedan, in lieu da muntada istorica per il moviment rumantsch. Avant 500 onns, ils 8 d'avrigl 1506 è naschè a Samedan Jachiam Bifrun, l'autur da l'emprim cudesch stampà per rumantsch. In catechissem reformà cumparì en emprima ediziun il 1552, betg en terra rumantscha mabain en il Puschlav. Quel porta il titel «Üna curta e cristiana furma per intragüider la giu-

ventüna.» Il focus sco l'adressat da questa emprima acziun rumantscha è la giuventetgna. E nua ans chattain nus oz? Noss nov secretari general Urs Cadruvi vuless focusar la Lia Rumantscha (LR) pli fermamain sin il coc dal rumantsch - las famiglias. E cun quai daventa la bi- e plurilinguitad ina ferma pitga programmatica da la LR en ils proxims onns.

Cun il nov capo operativ è la LR vi da midar curs. Intginas midadas èn gia succedidas. Autras suondan. Midadas ch'èn necessarias era per pudair mantegnair tradiziuns impurtantas. In fatg essenzial da la tenuta da la Lia Rumantscha è il spiert avert. La LR ha damai ina tenuta che na vul betg mo conservar, mabain adina er acceptar novas sfidas. Perquai signalisescha la midada da noss secretari general era gist nossa devisa: la Lia sin nova via. Il program d'activitads 2009 mussa quai fitg bain, formalmain sco era materialmain.

Tut para d'esser en moviment. Uschia era La Quotidiana, nua che la Lia Rumantscha è fermamain involvida. Ina

gasetta rumantscha per mintga di è stà e resta ina finamira centrala per la Lia Rumantscha e quai independen-tamain da tut ils products alternativs sin fiera, ils quals na duessan qua tras betg vegnir svalitads. La lectura quotidiana na duai però betg esser mo da character emnil e semi-emnil. La lectura rumantscha resta d'impur-tanza cardinala per il mantegniment e la promoziun da nossa lingua. Jau vuless perquai lantschar in appel a tut las personas pertutgadas da far lur pussaivel per mantegnair ils resultats cuntanschids enfin uss, era sch'il svi-lup d'abunaments da LQ n'è betg quel ch'ins aspirava e quel ch'ins avess gi gugent – nus na dastgain dentant betg emblidar ina chaussa e quai è mi'opi-niun persunala: «Quai che avess dad ir a perder oz na po strusch pli vegnir reconquistà damaun.» Perquai atten-ziun a tut las decisiuns a la sperta, forsa malponderadas e betg madiras.

Vincent Augustin
president

RAPPORTS DA LAVUR PARTIZIUNS

TGE FA LA LIA RUMANTSCHA CUN «TANTS MILLIUNS»?

La Lia Rumantscha obtegna dal maun public mintg'onn stgars 2.5 miu. francs per promover la lingua e la cultura rumantscha. Sper quests daners generescha ella sezza cun atgnas prestaziuns da servetsch bundant in milliun francs. Ils daners publics permettessan da dar a mintga RumantschA ina subvenziun annuala da 40 francs, sche nus quintain cun ca. 60'000 Rumantschas e Rumantschs (tut tenor dumbraziun). Probablamain avess quai pauc effect. Cun la nova politica regiunala sa distanziescha era la Confederaziun da quest modus da dar subvenziuns e sustegna ideas e projects che garanteschan in svilup durabel. Nus stuain pia ans dumandar: co lain nus impunder ils meds finanzials limitads?

Èsi pli impurtant d'edir las Annalas, la suletta publicaziun scientifica da la Rumantschia che cumpara dapi il

1886, u vali dapli sch'ìl scrinari e bab di «il tarader» empè da «il bohrer»? Èsi pli impurtant da crear litteratura rumantscha d'aut nivel u vali dapli, sch'ìls geniturs dattan vinavant il rumantsch a lur uffants?

Vus schais forse «quai na pon ins betg cumparegliar», perquai che omaduas finamiras èn zunt impurtantas, simplamain per differentes intents. Quai constat. Co però decider, sch'ins sto metter prioritads? Sch'ì va per il survivor d'ina lingua? Sch'igl èn avant maun uschè paucs daners ch'ins na po betg far tut?

A mes avis sto la promoziun da la lingua e da la cultura rumantscha avair la finamira che mintga Rumantscha e mintga Rumantsch dovria activamain sia lingua e la dettia era vinavant a la proxima generaziun. Sche nus na cuntanschain betg quest scopo, lura svaneschan nossa lingua e nossa cultura. E cun ellas nossa clav decisiva per il mund globalisà: ils avantatgs da la bi- e plurilinguitad.

Ma tgi duai decider tge ch'è endretg u fallà? En tge u tgi che mintga franc è bain investì e quant che vala tge acziun? Sche nus tschentain questa dumonda a diesch represchentantAs da la Rumantschia, avain nus savens dapli opiniuns che chaus.

Sche nus lain cuntanscher insatge, stuain nus focalisar e concentrar ils

meds avant maun sin ina finamira. La strategia da la Lia Rumantscha e da tut las amaturas e tut ils amatur da la lingua rumantscha sto esser quella, che las pledadras ed ils pledaders dal rumantsch sajan conscients dals avantatgs dal rumantsch.

I va per ina midada dal paradigma entaifer la Lia Rumantscha. Nus stuain ans distanziar dal maletg idealisà e da l'incumbensa impussibla da vulair satisfar a tut las pretaisas ed a tut ils basegns, per la finala cuntanscher tar tut las personas participadas mo insatge: malcontentientscha.

La Lia Rumantscha sto e vul sa deitgar a la finamira da promover a moda persistenta la lingua e la cultura rumantscha. Ella vul sa focalisar en l'avegnir pli fitg sin ils acturs inizials en la promoziun da la lingua rumantscha: las famiglias. Ed uschia era sin la furmaziun e la politica.

Lain far dals 40 francs 2.5 milliuns francs e lain plantar novs sems, per che nus possian pli tard era raccoltar ils fritgs. U ditg cun ils plets da Saint-Exupéry: sche nus lain ch'insatgi construeschia ina bartga, lura na stuain nus betg al dar aissas ed utensils, mabain svegliar en el l'encreschadetgna per il lontan.

Urs Cadruvi
secretari general

2008 - EN IN'EGLIADA

Cun il nov capo operativ è la Lia Rumantscha (LR) vi da midar curs. In tginas midadas èn già succedidas. Atras suondan. Midadas ch'èn necessarias era per pudair mantegnair tradiziuns impurtantas. In fatg essenzial da la tenuta da la Lia Rumantscha è il spiert avert. La LR ha damai ina tenuta che na vul betg mo conservar, mabain adina er acceptar novas sfidas. Perquai signalisescha la midada da noss secretari general era gist nossa devisa: la Lia sin nova via. Il program d'activitads 2009 mussa quai fitg bain, formalmain sco era materialmain.

La promoziun da la lingua e da la cultura rumantscha sto avair la finamira che mintga Rumantscha e mintga Rumantsch dovria activamain sia lingua e la dettia era vinavant a la proxima generaziun. Sche nus na cuntanschain betg quest scopo, lura svaneschan nossa lingua e nossa cultura. E cun ellas nossa clav decisiva per il mund globalisà: ils avantatgs da la bi- e plurilinguitad.

I va per ina midada dal paradigma entaifer la Lia Rumantscha. Nus stuain ans distanziar dal maletg idealisà e da l'incumbensa impussibla da vu-

lair satisfar a tut las pretaisas ed a tut ils basegns, per la finala cuntanscher tar tut las persunas participadas mo insatge: malcontentientscha. La Lia Rumantscha sto e vul sa deditgar a la finamira da promover a moda persistente la lingua e la cultura rumantscha. Ella vul sa focussar en l'avegnir pli fitg sin ils acturs inizials en la promoziun da la lingua rumantscha: las famiglias, surtut ils uffants. Ed uschia era sin la politica e la furmaziun.

En il sector Furmaziun accumpogna la LR la scola e l'educaziun sin tut ils nivels da perfecziunament e s'occupa da l'integraziun e da la convivenza. L'intent è da sviluppar ina ferma identitad rumantscha, da promover il respect adequat e la chapientscha per las autras gruppas linguisticas.

Il sector Ediziuns sto preschentar ina diminuziun dal dumber da las ediziuns pervia da las difficultads da finanziair quellas. La situaziun actuala pretendeva evidentamain midadas. Ina sfida speziala è la fundaziun da la Chasa Editura Rumantscha (CER) per ina litteratura rumantscha cun avegnir, per ina litteratura rumantscha finanziabla e per ina litteratura rumantscha che

vegn legida.

Sut il tetg Art e Cultura ha la LR l'intent da coordinar ils programs culturals dals centers regionalis, tgirar l'aspect integral da la cultura e poscher cussegliaziun e documentaziun culturala (p.ex. chant e teater). En tut ils centers regionalis e las partiziuns da la Lia Rumantscha han già lieu accziuns e servetschs che promovon l'art e la cultura.

La Linguistica Applitgada (LA) duai daventar in center da competenza per tuttas dumondas linguisticas actualas, per ils pli differents partenaris e clients, cun collavuraturAs (stabels e libers) a Cuira, en las regiuns e la diaspora. La linguistica ha ina lunga tradiziun entaifer la LR. Nov è che la partiziun LA inizescha, concepziunescha, realisescha e coordinescha - en stretga collavuraziun cun ils differents partenaris - las activitads linguisticas (rg ed idioms) da l'entira Rumantschia. Quai pussibilitescha da profitar da sinergias e d'evitar activitads parallelas betg necessarias.

ORIENTAZIUN STRATEGICA

Visiun

«RumantschAs fan diever dal rumantsch ed al dattan vinavant a las proximas generaziuns.»

Mintga RumantschA enonuscha ils avantatgs da la bi- e plurilinguitad e nizzegia quels en il mund globalisà per viver en convivenza activa cun autras culturas en in rom normativ che promova e respecta la plivalur da la diversitad linguistic-culturala.

Finamiras

1. La Lia Rumantscha è colliada cun tut ils Rumantschs/las Rumantschas
2. La Lia Rumantscha crescha tar *ina* LR cun diversas cumpetenzas tematicas
3. La Lia Rumantscha è ina ferma partenaria sin il champ politic
4. La Lia Rumantscha promova products/servetschs per famiglias, educaziun, economia, etc. per la lingua scritta e discurreta
5. La Lia Rumantscha integrescha il rumantsch en culturas estras e promova il cuntrari
6. La Lia Rumantscha sviluppa ina via per RG ed idioms

Filosofia

Ina Lia Rumantscha che collia, avra portas e fa. Quai vul dir, colliar e rinforzar las cumpetenzas existentas cun:

1. Chattar personas, instituziuns e projects clav
2. Colliar, focusar e rinforzar quellas (sustegnair/koordinar/dar impuls)
3. Nua che quellas mancan fa la Lia Rumantscha agens programs

Ultra da quai, vul la Lia Rumantscha era esser ina avra portas per RumantschAs cun render access a sia rait da contacts e porscher interessantas plattafurmas.

Champs strategics

Tut las activitads da la Lia Rumantscha han ina influenza directa u indirecta sin ils suandants trais champs:

Rumantschia

inferiuradad
sparpagliaziun
mancanza da savida
etc.

Politica

mancanza da tractament equal adattà;
istorgia da 150 - 200 onns

Cultura GR e convivenza

mancanza d'ina convivenza activa

Model d'organisaziun

Il model d'organisaziun sa cumpona da quatter process da basa (management, activitads generalas, process tematics, servetschs centrals) dividids en set process principals:

1. Management
2. Activitads Generalas (Engiadina/Val Müstair, Grischun Central, Surselva, Diaspora etc.)
3. Linguistica Applitgada
4. Furmaziun
5. Art e Cultura (incl. ediziuns)
6. Servetschs da support

Management

Sut management è resumà la gestiun en il vast senn. Quai include

Management normativ (relaziuns cun stakeholders, cultura da manaschi intern ed extern, visiun e finamiras a lunga vista etc.): lavur da la suprastanza e da la direcziun

Management strategic (planisar ed inizialisar novs products, servetschs, projects etc.): lavur da la suprastanza e la direcziun

Management operativ (realisaziun da las activitads planisadas e da la lavur cuntinuanta): lavur da la direcziun e dals/da las collavuraturAs

Activitads Generalas

Cun Activitads Generalas èn manegiads las activitads ed ils programs dals centers regionalis. La lavur cuntinuanta è congruenta en tut las regiuns. Dentant sa differenzieschan ils centers significantamain en lur activitads annualas tenor il program d'activitads cun las uniuns regionalas. La Lia Rumantscha ha l'intent da sviluppar, cussegliar, realisar ed accompagnar projects linguistics e culturals inter- e surregionalis cun ragischs rumantschas. Tut tenor il project vegn adattada la furma da l'accompagnament.

Linguistica Applitgada

Cun la Linguistica Applitgada sviluppa la Lia Rumantscha

permanentamain la lingua scritta e la lingua discurreta (rg ed idioms). La Linguistica Applitgada sviluppa novas terminologias per il rumantsch, translatescha, lectorescha e cusseglia en dumondas linguisticas.

Furmaziun

In nov champ da la Lia Rumantscha en questa furma. Ella cusseglia da la scolina sur la scola populara fin a la furmaziun da creschids. In impurtant tema en quest connex è la bi- e plurilinguitad en l'educaziun e la furmaziun. Sin quest sector accompagna la Lia Rumantscha il svilup da scola, s'occupa cun l'integrasiun e la convivenza.

Art e Cultura

Sut il tetg Art e Cultura ha la Lia Rumantscha l'intent da coordinar ils programs culturals dals centers regionalis, tgirar l'aspect integral da la cultura e porscher cussegliaziun e documentaziun culturala (p.ex. chant e teater). Ultra da quai concepescha e realisescha la Lia Rumantscha in program d'ediziun rumantscha per uffants e giuvenils.

Servetschs da support

Ils Servetschs da support è la coordinaziun generala da la Lia Rumantscha. Dumondas da communicaziun, persunal, EED, organisaziun, dretg, contabilitad, administraziun etc. èn tematicas tgiradas dals Servetschs da support.

ACTIVITADS GENERALAS

Ils suandants chapitels descrivan intginas activitads generalas da la Lia Rumantscha en las regiuns sco er activitads surregionalas:

- Cunvegna da prestaziun cun il chantun Grischun
- Chasa Editura Rumantscha
- Agentura da Novitads (ANR) e La Quotidiana (LQ)
- olimpia2010
- EUROPEADA
- Lavur regiunala da la Lia Rumantscha

Cunvegna da prestaziun cun il chantun Grischun

A partir dal 2009 collavura il chantun Grischun cun organisaziuns semipublicas sin basa da cunvegna da prestaziun. La Lia Rumantscha ha era stuì contractar cun il chantun Grischun davart tut las purschidas da basa ch'èn finanziadas cun la contribuziun annuala da la Confederaziun e dal Chantun. La cunvegna da prestaziun è il 2009 en ina fasa d'emprova e vegn fixada a la fin dal 2009 per trais onns.

Chasa Editura Rumantscha

La Rumantschia n'ha betg mo ina ritga tradiziun da litteratura, mabain er ina viva litteratura contemporana. Las structures d'ediziun actualas daventan però adina main adattadas da crear per il temp passà ed il temp actual ina plattforma cunvegna.

L'onn 2008 ha la Lia Rumantscha elavurà las premissas per inoltrar la dumonda da fundar ina chasa editura ensem cun Pro Helvetia ed il chantun Grischun.

La Chasa Editura Rumantscha ha las suandantas finamiras:

1. porscher servetschs professionals per la produenziun d'ediziuns (sviluppar e coordinar il program d'ediziuns,

accompagnar auturas ed auturs, promover talents, elavurar projects, procurar per lectorats/correctorats, calcular ils custs da produenziun ed il pretsch da vendita, s'occupar da la finanziaziun, da la planisaziun e da la produenziun dals products, sco era dal marketing)

2. producir products adattads a la fiera ed als basegns da la clientella per l'atgna ediziun.

Ultra da quai duai il program d'ediziuns vegnir approvà d'in cussegl editorial (tschintg persunas).

La Chasa Editura Rumantscha vul promover e sustegnair auturas ed auturs, producir e vender cudeschs e svegliar l'interess per las publicaziuns rumantschas.

Agentura da Novitads (ANR) e La Quotidiana (LQ)

Ils 18 da settember 2008 ha il cussegl da fundaziun da l'ANR decidì:

1. LQ è fitg impurtanta per il moviment linguistic rumantsch.
2. L'ANR sto restar independenta e na surpiglia naginas activitads editorialas. Il servetsch da furnir gratuitamain artitgels vegn mantegnì era vinavant.
3. Las redacziuns da LQ/ANR vegnan reunidas per nizzegiar sinergias.
4. Ina gruppa da lavur duai examinar la realisabladad concernent ils aspects giuridics, organisatorics e directivs e sutmetter ils resultats al cussegl da fundaziun.

Per quest intent è vegnì creà, sut la direenziun da la Lia Rumantscha, ina gruppa da lavur da quatter persunas che ha elavurà in concept per segirar l'avegnir da La Quotidiana a media vista.

olimpia2010

Ils 25 da settember 2007 è vegnì lantschà il project olimpia2010 en l'Hotel Uto Kulm a Turitg. Ensem cun Fadri Cazin e Remo Cologna ha la Lia Rumantscha surpiglià l'organisaziun cumplaina. L'intent dal project: promover trais atlets cun potenzial internaziunal che discurran differents idioms rumantschs. La promoziun duai succeder cun schlargiar lur rait da contacts cun Rumantschas e Rumantschs che vivan en la Bassa (networking), cun megliar la situaziun da trenament, cun mobilisar las medias, sco era cun administrar e manar discurs cun sponsurs potenzials.

Medias e fans han ins pudì mobilisar a chaschun da differents occasiuns. In eveniment-clav è stà il cup mundial a Tavau, nua che tschiens da fans han purtà ina pelerina ornada cun la clavina e la crusch svizra.

Discurs cun sponsurs potenzials n'han deplorablmain betg purtà bler fritg. Ina finanziaziun da basa ha pussibilità d'engaschar Mario Denoth sco specialist da tschaira ed han permess ina purschida supplementara areguard la fisioterapia. En consequenza da quests impuls ha Swiss Ski engaschè Mario Denoth per la stagiun 2008/09 sco um da servetsch per Dario Cologna.

EUROPEADA

L'emprima EUROPEADA (campionadi europeic da ballape da las minoritads linguisticas) ha gì lieu il 2008 en Surselva.

Ils organisaturs da l'EUROPEADA 2008 valiteschan quell'occurrenza e cun quai era l'emprima realisaziun d'in campionadi europeic da ballape da las minoritads linguisticas sco in success. Il campionadi duess tenor lur avis mantegnair er en l'avegnir il caracter d'in inscunter cultural, sportiv e voluntari.

Grazia ad in allegraivel retgav dals sponsurs ed a la collavuraziun cun las organisaziuns purtadras Sedrun Mustér Turissem, Forum cultural internaziunal Mustér (ICF), Lia Rumantscha, FUEN (Uniun federalistica da las cuminanzas etnicas europeicas), Associaziun da ballape grischuna e cun las vischnancas e las uniuns dals lieus d'occurrenza pon ils organisaturs deliberar in budget equilibrà da bundant 200'000 francs.

En ses rapport final constatescha il comité d'organisaziun ch'il resun da l'EUROPEADA 2008 è sta considerablmain pli grond ordaifer la Surselva che en la regiun sezza – pia en il rest dal Grischun, en Svizra ed en l'Europa. Dal reinent sajan il messadi linguistic-cultural ed il messadi sportiv da quel campionadi vegnids communitgads en las medias en Svizra ed en l'Europa cun in dumber d'ediziun da bundant trais milliuns (dumber d'ediziun da las gasettas + ediziuns online) da la pressa svizra enfin il Corriere della Sera, inclusiv radio e televisiun.

Lavur regionala da la Lia Rumantscha

Rimnar las forzas decentralas. Tenor quest motto lavuran ils centers da la Lia Rumantscha davent da l'onn 2008. La finamira centrala da crescher ensemen ad ina Lia Rumantscha signifitga che la savida spezialisada da mintga collavuratura e da mintga collavuratur da la Lia Rumantscha serve a l'entira Rumantschia. Quai na vul betg dir che mintga collavuratura e mintga collavuratur sto savair tut, mabain ch'el mettia a disposiziun sia savida a tuts. Sper las structuraz regionalas sviluppa la Lia Rumantscha posts centralis cun cumpetenzas spezialas. Uschia crescha la Lia Rumantscha – sper ils centers regionalis Grischun Central, Engiadina e Surselva - las partiziuns «Art e Cultura», inclusiv ediziuns, la «Linguistica Applitgada», inclusiv il post da translaziun ed ina partiziun da «Furmaziun». Ultra da quai è era la vendita da cude-

schs/discs e l'administraziun da las finanzas organisada en in lieu communabel.

Ils centers ch'eran organisads a moda autonoma, han stuì sa transfurmar uschia ch'els èn daventads cumpatibels cun la nova strategia da la Lia Rumantscha. Questa restructuraziun ha gì per consequenza ch'ins ha d'ina vart desistì da tscherts servetschs sco p.ex. da la vendita e da la producziun da cudeschs, singuls process da lavur han stuì vegnir adattads (contabilitad) ed intginas incumbensas èn vegnidas delegadas ad autras partiziuns (Sling, Art e Cultura). Da l'autra vart hai dà spazi per novas incumbensas e novas sfidas. Uschia sa focusescha p.ex. il center a Laax pli fermamain sin la sparta scolaziun e furmaziun – e quai en dumondas che pertutgan l'entira Rumantschia.

Cun quellas midadas è la comunicaziun daventada ordvart impurtanta per evitar malchapientschas. Che tuts san impunder lur savair là, nua ch'els èn vairamain cumpetents, augmenta la qualitad dal product e finalmain era la cuntentezza cun la piazza da lavur. Da l'autra vart exista però er in privel da bandunar las structuraz usitadas e da betg vegnir a frida cun la situaziun nova. Las midadas èn dentant necessarias per pudair mantegnair impurtantas valurs.

Il suandant extract dat in'invista en activitads realisadas il 2008 da la Lia Rumantscha en l'Engiadina/Val Müstair:

- Pledpierla: la concurrenza da scriver per giuvenils da 10–30 onns ha chattà buna accoglientscha cun passa 200 contribuziuns.
- Impressiuns: las fotografias da la concurrenza 2007 èn vegnidas exponidas anc duas giadas cun grond success a Bondo ed en La Vouta a Lavin.
- «Cafè da suspirs» en collavuraziun cun il Chesin Manella.

Temas: Andrea Urech, la situaziun dal rumantsch a Samedan; Hermann Thom, medias; Jon Candrian ed Anina Nicolay, scolas; Angelo Andina, structuradas per ina cultura rumantscha.

- Café cultural: Martin Mathiuet ha discurrì da sia lavur culturala en il center da la Lia Rumantscha a Laax, Charina Urech ha preschentà sia gronda lavur en connex cun numerus cudeschs rumantschs ed Anna Ratti ha fatg ina curta resumaziun da ses dus onns sco collavuratura regionala da la Lia Rumantscha.
- Plazzets: per la terza giada ha gù lieu l'inscunter «Istorgias, caffè e biscutins». Tina Vonmoos ha raquintà dals temps passads a Puntraschigna e Guido Ratti ha divertì ils preschents cun anecdotas da Samedan.
- Inscunter a las Agnas: spassegiada sin la senda da paraulas da Spinaz a Bever.
- Ils dis da paraulas ad Ardez davart ritschas, peschs e perlas: in vast program biling cun fitg buns experts.
- Ediziuns: per l'Uniun dals Grischs ha la Lia Rumantscha a Zernez procurà per las suandantas ediziuns: Peider Könz, Ladino; Fadrina Hofmann, Be mumaints/Momente nur; Chasa Paterna 127, Impuls; PocketQuiz en valader.
- organisaziun da curs da rumantsch

Il suandant extract dat in'invista en activitads realisadas il 2008 da la Lia Rumantscha en il Grischun Central:

- «Schons 555»: collavuraziun a las festivitads da commemoraziun per l'act da deliberaziun da la Val Schons avant 500 onns; impuls inicial per las festivitads, col-

lavoraziun en il comité d'organisaziun e contribuziun d'in film documentar da las festivitads avant 50 onns.

- In nov cudesch da la baselgia da San Martegn a Ziràn: translaziun dal nov cudesch da Hugues Garcia, in cudesch illustrà da circa 200 paginas, che porscha ina vista nova sin e davos ils maletgs da la baselgia da Ziràn. Il cudesch cumpara en rumantsch, tudestg e franzos.

- Ediziuns: lectorats/correctorats, translaziuns e preparaziun da l'ediziun da dus cudeschs d'uffants. Il cudesch «ZINIA», in cudesch per uffants pitschens cun texts e maletgs da Trudi Bott, ed il cudesch «TILA», texts da Jasmin Frigg e maletgs da Simona Düsel. Il cudesch è scrit en tudestg e rumantsch (dialect da Preaz).

- Curs da rumantsch: organisaziun da curs da rumantsch (18 curs cun var 120 participants). Per la Sutselva cumpiglia quai ils curs intensivs da stad ed ils curs integrativs, per il Surmeir mo ils curs integrativs.

- Vendita da products: la vendita da products a Savognin è s'augmentada da CHF 6'000.- sin CHF 11'000.-. Las raschuns per quel augment èn p.ex. l'inventari nov dals cudeschs a Savognin ed en l'archiv da Riom, la restructuraziun da la «Libraria» e la nova cumparsa da l'edifizi da la Lia Rumantscha a Savognin cun tavlas d'indicaziun.

- Vendita da products sin fieras: participaziun a las fieras da stad a Savognin ed a Lantsch. Ultra dal bun esit da la vendita da products hai dà blers e buns discurs cun la populaziun dal Grischun Central.

- «Vitrina regionala» en il Pausadi Viamala: mez fanadur ha la «Vitrina regionala» en il Pausadi Viamala a Tusaun pudì vegnir averta. La «Vitrina regionala» è vegnida installada, cun agid da la Lia Rumantscha, d'ina gruppa dad iniziants dal Grischun Central cun l'intent da promover la vendita da products regionalis – tranter quels er artitgels rumantschs – als 15'000 automobilists che passan mintga di Tusaun sin la via naziunala A13.

- Ordinatur da sketches: l'ordinatur da sketches è vegnì amplifitgà e cuntegna ussa quasi 50 sketches. El stat a disposiziun a la populaziun cun novs texts adattads per festas d'uniuns, festas da famiglia, etc.

- Collavuraziun cun il Parc Ela: la Lia Rumantscha ha collavurà cun la gestiun dal Parc Ela per procurar per la preschientscha dal rumantsch en sia gasettina d'infurmaziun bimensila «La Tiba». La Lia Rumantscha ha ultra da quai translata en rumantsch ils moduls che sa drizzan en spezial a las scolas. Quels pon scolastas e scolasts u autras personas interessadas telechargiar da la pagina

d'internet dal Parc Ela. En pli ha il Parc Ela integrà en sia spierta da moduls in modul che sa numna «Infurmaziun sur dal rumantsch e mini-curs da rumantsch». Trais dals moduls èn gia realisads ed ils auters suondan.

- Pagina d'internet da la giuventetgna da Surmeir: collavuraziun cun uniuns da giuventetgna da Surmeir per installar ina pagina d'internet cuminaivla. Ultra da quai ha la Lia Rumantscha lectorà e correctorà ils profils da las uniuns. La pagina ch'è vegnida iniziada da quatter uniuns preschenta ussa gia sis uniuns. La finamira è dad integrar en quella pagina tut las uniuns da giuventetgna dal Grischun Central.

Il suandant extract dat in'invista en activitads realisadas il 2008 da la Lia Rumantscha en Surselva:

- Cun la Surselva Romantscha è vegnì tgirà in stretg contact cun assister a las radunanzas da la suprastanza e cun manar il secretariat general da l'uniun. Per incumbensa ed en collavuraziun da la Surselva Romantscha e da la Lia Rumantscha ha già lieu a Laax ina sentupada dals responsabels per la cultura (cauvitgs) en Surselva. En il rom da quell'occurrèza èn era vegnidas preschentadas las activitads da la vischnanca da Sumvitg. La sentupada ha chattà buna accoglientscha ed è stada in success cumplain.
- La rait da contacts è vegnida schlargiada en domenas impurtantas (politica, economia, furmaziun, administraziun publica, medias). Bliers contacts cun persunas-clav han permess ina basa da comunicaziun fitg constructiva e la lavur da la Lia Rumantscha (LR) è vegnida percepida e beneventada.
- In impurtant punct strategic è stada l'idea d'animar e betg da far tut sez! Uschia èsi vegnì sviluppà cun la HAPIMAG a Flem in program davart la cultura indige-

na per giasts. Uschia han p.ex. participà 80 persunas ad ina saira davart il tema s. Margriata – ina perla da la cultura rumantscha. Ultra da quai han ins cuschinà capuns e maluns ed ha organisà spassegiadas e viadis infurmativs en la Ruinaulta e sin il Plaun Segnes, etc.

- Las concorrenzas Plema d'aur e Miur romantscha èn danovamain stadas in success. Passa 300 participantas e participants han inoltrà in text e la giuria ha fatg ina schelta interessanta per il cudesch «Plema d'aur 2008».
- Ensemen cun la scola primara da Vrin han ins tschertgà soluziuns per las pitschnas scolas en territoris alpins. Da quell'activitad è sa resultada la participaziun da la scola al project d'interreg «scola alpina».
- En collavuraziun cun Remo Weishaupt e Claudia Carigiet han juvenils realisà il teater «Schi lunsch naven» a Glion. Il toc è vegnì represchentà cun success a Glion, Cuira, Turitg ed a Scuol.
- L'antiquariat vegn pli e pli enconuscent e survegn adina dapli donaziuns – products interessants vegnan vendids e cumprads.
- Il program da cultura cun 15 occurrenzas (referats, exposiziuns, discurs, concerts, etc.) en chasa a Laax ha chattà buna accoglientscha.
- Sco gia ils onns passads maina la Lia Rumantscha a Laax era la gestiun dal Center per competenza e management (CCM) e da la Scuntrada e Furmaziun Surselva (SFS) cunter pajament. Il CCM ha realisà differents projects ed ha gestiunà ed administrà incumbensas da terzas persunas. La SFS ha augmentà considerablmain si'activitad cun organisar curs e seminaris sin incumbensa da terzs era ordaifer la regiun. Passa 2000 persunas han participà ad in curs, ad in seminari u ad in'occurrèza.

FURMAZIUN

En la Furmaziun accompogna la Lia Rumantscha la scola e l'educaziun sin tut ils nivels da perfecziunament e s'occupa da l'integraziun e da la convivenza. L'intent è da sviluppar ina ferma identitad rumantscha, da promover il respect adequat e la chapientscha per las autras gruppas linguisticas.

La Furmaziun è da nov in champ d'activitad primar da la Lia Rumantscha. Consequentamain inizescha, concepscha, coordinescha, exequescha e controllescha questa partiziun tut las activitads en questa sparta per l'entira Rumantschia.

La sfida è stada l'organisaziun interna da la partiziun: crear tar il personal pertutgà chapientscha ed in bun clima da lavur che promova il plaschair da prestar buna lavur; definir la finamira ed il program da lavur da la partiziun; s'approfondar en la tematica da la politica da scola, da la lavur da scola e da l'educaziun.

Terms impurtants da l'onn 2008

- Analisar la situaziun, definir las structures e las activitads e cumenzar cun la lavur programmatica.
- En connex cun l'introducziun dal rg en scola è la partiziun Furmaziun stada a disposiziun al Chantun ed a las scolas sco cussegliaadra didactica e linguistica.
- L'accompagnament da differentas scolas bilinguas (Cuira, Glion, etc.) è vegni beneventà da las personas pertutgadas.
- Per incumbensa dal Chantun ha la partiziun Furmaziun manà il project per producir material diagnostic e tera-

peutic per la logopedia/legastenia/discalculia.

- En connex cun la votaziun dal pievel concernent HARMOS è vegnidas scleridas, en collavuraziun cun las uniuns regionalas e las conferenzas rumantschas, las consequenzas per la scola rumantscha.
- En vista a l'introducziun da duas linguas estras en la scola grischuna ha la Lia Rumantscha elavurà cun la magistraglia rumantscha ina proposta per la tavla da lecziuns ed inoltrà quella al Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun (DECA). La Regenza ha resguardà per gronda part quella proposta.
- La Lia Rumantscha ha contribuì substanzialmain a la discussiun publica davart las consequenzas da la Nova gulivaziun da finanzas.
- La valisch ambulanta cun tut las ediziuns novas stat a disposiziun en ina versiun actualisada a differentas scolas.
- Las tractativas cun la citad da Cuira da la surdar la scolina è vegnidas intensivadas. La finamira d'intimar la citad da Cuira da manar sezza ina scolina bilingua è sin buna via.
- La finanziaziun (subvenziun) da l'instrucziun da rumantsch sin il stgalim secundar II na cuntenta betg. Differentas intervenziuns n'han anc betg purtà il success giavischà.
- Las discussiuns pertutgant l'instrucziun da rumantsch en las scolas professiunalas è vegnidas lantschadas.
- Las lavurs linguisticas vi dal nov med d'instrucziun da matematica per 1. - 6. classa primara è terminadas.
- La Lia Rumantscha ha organisà sezza var 60 curs da rumantsch integrativs (curs da la saira) e curs intensivs (emnas da curs) cun ca. 700 participantas e participants.
- Las discussiuns pertutgant in'adattaziun da la didactica da lingua en la scola populara han cumenzà. La Lia Rumantscha propagescha ina didactica integrativa.
- Different referats per classas rumantschas e classas d'autras linguas han dà in'invista a las scolaras ed als scolars en la lingua e cultura rumantscha.

Facit

La lavur programmatica è succedida en stretga collavuraziun cun tut las instituziuns pertutgadas da la politica da scola (uniuns regionalas e conferenza da scolastas e scolasts). In dialog fritgaivel è pussaivel.

ART E CULTURA

La Lia Rumantscha na vul betg far senza cultura mabain promover l'art e cultura rumantscha. Per quest motiv ha ella creà la partiziun Art e Cultura. Ses scopo accumpogna la Lia Rumantscha dapi sia fundaziun.

Las partiziuns e centers da la Lia Rumantscha han lavurà fin uss a moda autonoma. La sfida primara è da rimnar tut las infurmaziuns e da chattar la dretga via da coordinaziun per che l'entira Rumantschia possa profitar da las diversas activitads culturalas da persunas ed instituziuns singulas.

Per quest motiv ha la Lia Rumantscha procurà en collavuraziun cun il CCM a Laax per la realisaziun da radund 15 occurrenz culturalas (exposiziuns, concertinos, dialogs etc.). Questas accziuns en quella furma èn novas e duain en il decurs 2009/2010 vegnir schlargiadas sin l'entir territori rumantsch ensemen cun partenaris adattads. I na va betg per concurrenzar purschidas existentas mabain da furmar ina plattafurma per art e cultura main enconuscenta.

In champ ulteriur dad Art e Cultura èn las ediziuns (cudeschs, DCs, DVDs, euv.) per uffants e la giuventetgna.

Ina sfida actuala è la fundaziun da la Chasa Editura Rumantscha (CER). La realisaziun da la CER è planisada per l'onn 2009.

Il 2008 ha la Lia Rumantscha realisà suandantas ediziuns:

Novas ediziuns 2008

- La notg dals set giavischs (rg, vl, sr)
- Ti mo baiva, sche ti manegias (rg)
- Truscal, il pigniel da Nadal (rg + sr)
- Il ravgialet (rg, sr, pt)
- Plema d'aur 2008 (sr, sm, vl)

En collavuraziun cun OSL

- OSL 2274 - Il cavegl grisch (sr)
- OSL 2289 - Las aventuras da Robinson (rg)
- OSL 2290 - Venderdis ni la veta selvadia (sr)
- OSL 2291 - Paquita (vl)
- OSL 2292 - Pia pirata (pt)
- OSL 2308 - Pia pirata (rg)

CDs en collavuraziun cun RTR

- Toni en il final
- Pippi Socalunga 2 (CD dubel)

Facit

La sparpagliaziun actuala è d'evitar per pudair concentrar anc pli ferm las forzas actualas per novs products planisads il 2009.

LINGUISTICA APPLITGADA

La Linguistica Applitgada (LA) da la Lia Rumantscha (LR) duai daventar in center da competenza per tuttas dumondas linguisticas actualas, per ils pli differents partenaris e clients, cun collavuraturAs (stabels e libers) a Cuira, en las regiuns e la diaspora.

La linguistica ha ina lunga tradiziun entaifer la LR. Nov è che la partiziun LA inizescha, concepziunescha, realisescha e coordinescha - en stretga collavuraziun cun ils differents partenaris - las activitads linguisticas (rg ed idioms) da l'entira Rumantschia. Quai pussibilitescha da profitar da sinergias e d'evitar activitads parallelas betg necessarias.

L'organisaziun interna funcziuna bain. L'integraziun resp. l'amplificaziun da la rait da collavuraturAs (libers) en differents regiuns sto vegnir intensivada. Recrutaziun e scolaziun permanenta da personal linguistic competent.

Terms impurtants 2008

Analisa da la situaziun LA a Cuira e regiuns, realisaziun d'in post da coordinaziun per tut las translaziuns LR - Cuira e regiuns (realisà la fin da matg 2008), optimaziun dal servetschs da translaziuns en las regiuns, svilup d'ina rait decentrala da collavuraturAs linguistics (translaturAs, collavuraturAs per projects, etc.)

Svilup permanent da la banca da datas linguisticas LR, Pledari Grond; actualisaziuns regularas online a basa da contacts cun utilisaders; amplificaziun cun terminologias spezialas - en collavuraziun cun experts dal fatg (glossari

da ballape Euro 08, terms da la politica, terms per l'instrucziun da geografia/Scola chantunala, terms per l'instrucziun da la patria ed uman ed ambient /stgalim bass).

Redacziun Dicziunari Explorer, per stgalim aut e creschids (project LR e DECA), terminà 1. redacziun part tud.-rum. A-Z.

Execuziun d'incumbensas per il DECA: lectorat da differents novs meds d'instrucziun: Puntinas (Lingua 2), Alert (Lingua 3), Bainveggi (med per scolaziun da la magistraglia), Uman ed ambient I.

Translaziuns, lectorats, correctorats da numerus texts e products, ma era revistas, brochuras, cudeschs e paginas web per incumbensa da differents clients publics e privats.

Infurmaziuns, intervistas, referats, curs, lavuratori per gruppas e classas davart il rumantsch en general e dumondas linguisticas specificas.

Facit

- La rait da collavuraturAs libers competents è en svilup.
- Las incumbensas da projects interns ed externs èn vegnidas exequidas tenor plan.
- La scolaziun permanenta da collavuraturAs linguistics è in pensum permanent: scolaziun interna è succedida, scolaziuns da collavuraturAs libers han stuì vegnir spustadas sin l'onn proxim.

**RAPPORTS DA LAS
UNIUNS AFFILIADAS**

SURSELVA ROMONTSCHA

Ins havess saviu spitgar ch'il 2008 detti in bien onn, la finala havev'ins battiu cun success per ina lescha da lungatgs che duei rinforzar las minoritads linguisticas e sustener la promoziun dil romontsch en special. Lein denton recapitular pass per pass.

Nossas finamiras pigl onn 2008 ein stadas quellas da...

- 1. perseguitar ed influenzer la politica da lungatgs en favur dil romontsch**
- 2. promover la collaboraziun cun las vischnauncas e cun ulteriuras uniuns da lungatg**
- 3. dar impuls alla Lia Rumantscha per il program da lavur**
- 4. iniziar e sustener las stentas per la promoziun dalla cultura romontscha**

Gia all'entschatta digl onn essan nus stai confruntai cun damondas dalla lescha da scola che preveda d'introdur igl engles ella tschunavla classa primara e che sforza perquei da reponderar la repartiziun dallas lecziuns els ulteriurs lungatgs. Per che nossa aulta cumpetenzza da bilinguitad vegni buc periclitada e sappi era el futur semussar sco grond avantatg, eis ei indispensabel da. En collaboraziun cun la Lia Rumantscha (LR) e cun las ulteriuras uniuns da lungatgs havein nus defendiu da mantener las lecziuns existentas da romontsch e tudestg per buc periclitare nossa aulta cumpetenzza da bilinguitad e la finala elaborau treis variantas pusseivlas ch'ei vegnidas presentadas al Cantun.

Gronda lavur da perschasiun ei era vegnida fatga en connex cun la midada dalla lescha da scola media che preveda ch'ils Romontschs ston buca pli far examens d'admissiun en romontsch e tudestg, mobein ch'els san eleger, sch'els vulan indicar il romontsch ni il tudestg sco emprem lungatg. La lavur da perschasiun ei stada gronda, las discussiuns detagliadas e la damonda ei la finala vegnida tractada el Cussegl grond. Leu ha l'incumbenza da Thomann denton fatg naufragi, aschia che la decisiun dalla Regenza sto buca vegnir reponderada.

Sfidas

La scolaziun linguistica da nos affons ei la basa per il diever ed il manteniment dil lungatg romontsch en tuttas domenas. L'entira litteratura, las medias en tuttas varia-

Suprastanza

Annalisa Cathomas, Glion (presidenta)
Ursin Lutz, Cuera
Andreas Cadonau, Vuorz
Margrit Darms, Schnaus
Ursin Fetz, Domat
Vigeli Jacomet, Sedrun
dr. Erwin Vincenz, Vella

ziuns, il lungatg en famiglia e vischnaunca san mo viver entras in accumpignament dalla scola.

Sligaziuns / Realisaziun

- **RADUNONZA GENERALA 2008:** En connex cun la radunonza generala dil fevrer 2008 ha Gion-Giachen Furer referiu davart la situaziun precara dil romontsch. Il referat ha giu in grond resun, dau da patertgar e mussau inaga dapli ch'igl ei neras uras d'agir.
- **SENTUPADA DA CAUVITGS:** Duront ina sentupada fetg amicabla cun tut ils cauvitgs da nossa regiun ha la Lia Rumantscha (LR) presentau sias visiuns pil futur e ses survetschs. Silsuenter ha la vischnaunca da Sumvitg procurau per ina sera nunemblideivla, dau in'investa en sia veta culturala romontscha e delectau sco vischnaunca hospitonta a moda e maniera simpatica e familiara tut ils envidai cun specialitads indigenas da gener culinaric e musical.
- **Project «PETGA ROMONTSCHA»:** En vesta dalla surdada dil predicat 'petga romontscha' duein fatschentas vegnir animadas d'augmentar lur preschientscha romontscha. Cun quei project vegn elaborau terminologias da professiuns e tras quei promoviu il diever dil romontsch el sector economic.
- **Ediziun da «NIES TSCHESPET 75»:** Nus havein mess sin via l'ediziun dil proxim Tschespet, e per quei intent essan nus i alla tscherca dil pli bi plaid romontsch. L'ovra che vegn a cumparer la stad 2009 cuntegn pia ils plaids preferi e texts litterars ni persunals da Romontschas e Romontschs da tut ils idioms. Cun quei project vulein nus slargiar ils horizonts, far attents alla vastadad immensa ed allas custeivladads dil lungatg, svegliar regurdientschas melodiusas ed adina cudizzar in surrir sillas levzas da quel che reflectescha e legia.

Facit

Malgrad bials muments da cumpignia ed ina reflexiun nostalgica davart il pli bi plaid, selain patratgs pessimistics buca pli ignorar ni spuentar. In suffel criu tila, stinschenta e fa sterment patertgond al futur dil romontsch. Paradox mo che tals sentiments ein ton pli fermes dapi che la lescha da lungatgs ei en vigur. Vala quei instrument mo sco decoraziun e segn da beinvuglientscha per las minoritads anoviars, senza haver ni vusch ni influenza concreta?

UNIUN DALS GRISCHS

Sco chi sta scrit aint ils tschantamaints è la finamira da l'Uniun dals Grischs da promover e mantegner la lingua e tuot ils bains culturals dal pövel rumantsch ladin. Quai pon esser sairadas o dis da cultura, inscuters cun café e biscutins o il café da suspirs sco lö per svödar il gosch. Ma eir la «politica» da lingua nu das-cha gnir a la cuorta. La situaziun actuala: L'Engiadina, la Val Müstair e Bra-vuogn sun dependents e vivan in prüma lingia dal turissem. Tant noss giasts da vacanzas sco eir tuot las persunas e famiglias chi vegnan d'ütro per chattar quia lavur sun bainvis e blers s'interessan fich per nossa lingua e cultura. Ma i dà eir da quels cun otras pretaisas e chi nu sun pronts da s'adattar o dafatta d'imprender rumantsch. Surtuot in cumüns cun bler turissem discuorra be amo üna pitschna part dals uffants chi cumainzan la scoulina rumantsch. Üna gronda sfida per muossadras e magisters. Co füssa da sustegner els?

Fingià al principi da l'on s'ha la suprastanza fatschendada dal tema rumantsch grischun in Engiadina. I'ns parai-va important da'ns occupar da quista problematica e da provar da chattar soluziuns adattadas per nos intschess. Surtuot in tschertas regiuns d'Engiadina'Öta vess ün'introducziun dal rumantsch grischun in prüma classa primara, sco chi vegn pretais dal chantun, consequenzas fatalas ed i füss da preverer cha la populaziun pretendess üna scoula tudais-cha.

Sün intimaziun da la Pro Engiadina Bassa ed insembel cul president da la Conferenza Generala Ladina ed üna grupp da magisters s'haja provà d'elavurar üna proposta, quai voul dir üna «Basa da discussiun cun puncts da schoglier» per discuter culs respunsabels dal depar-

tamaint d'educaziun la problematica RG in Engiadina. In diversas discussiuns cun grondcusglias e grondcusgliers sco eir cun presidentas e presidents cumünals ans es gnü garanti il sustegn politic per nossa strategia da provar da discuorrer invezza da far protestas e boicots. Vers utuon s'ha fuormada üna grupp da magisters e rapreschantants dal chantun chi prouvan da chattar soluziuns cuntantaivlas per l'Engiadina.

Per genituors ma eir otras persunas chi lessan imprender rumantsch per incleger quai cha lur uffants impredan a scoula ma nun han dasper ils cuors da rumantsch ocasiun da discuorrer nossa lingua daja al Chesin Manella davomezdis da conversaziun o in oters cumüns cafès rumantschs. Là as poja dar üna bajocada cun gliud dal lö e sper il rumantsch s'imprenda eir a cugnuoscher la cultura indigena.

E per leger ha l'Uniun dals Grischs edi quist on il cudesch rumantsch/tudais-cha «Be mumaints» da la giuvna autura Fadrina Hofmann. Implü «Il Ladino» scrit da Peider Könz, chi'd es displaschivelmaing mort prümavaira passada. La Chasa Paterna cuntegna «Impuls» da differentes auturs, ed Antonella Stecher e Natalia Lehner han concepì ün interessant «Dun da Nadal» per noss uffants. Dürant tuot l'on vaina eir gnü il plaschair da sföglier i'l «Chalender Ladin», redactuors Claudia e Pol Clo Nicolay.

Facit

Cura cun daplü e cura cun damain success ma adüna cun plaschair provaina da'ns ingaschar per lingua e cultura rumantscha. Surtuot in lös cun bler turissem es quai üna sfida. Ma aint in Tamangur prospereschan amo adüna ils dschembers.

Suprastanza

Maria Sedláček, Sent (presidenta)

Riet Ganzoni, Samedan

Jon Candrian, Zuoz

Mariachatrina Gisep Hofmann, Scuol

Men Janett, Ardez

UNIUN RUMANTSCHA GRISCHUN CENTRAL

La radunanza generala 2008 dall'Uniun Rumantscha Grischun Central (URGC) ò gia li igls 24-04-2008 a Cunter. Ella ò tracto igls tractandums statutarics (rapport da gestiun, rendachint, program d'activitads, preventiv e las contribuziuns annualas). Ultra da chegl è nia do giu rapport sur digls angaschamaints e dallas activitads digl center dalla LR Grischun Central.

Sper las incumbensas statutaricas è la suprastanza s'occupada surtot da:

Sulom Grischun Central

L'amprema ediziun digl Sulom Grischun Central è stada antardada antras mantgamaints dalla stampa a Panadoz. La proxima ediziun stampa Casanova SA a Coira.

L'idea da pudeir collaborar cun igls responsabels digl Calender per mintga gi ò fatg naufragi. Schibagn tgi las portas per ena collaboraziun èn avertas davart dall'Uniun Rumantscha Grischun Central er agl futur, ins pògl betg esser fitg optimist an tgossa sen fundamaint dalla reacziun digls responsabels digl Calender per mintga gi.

Introducziun digl rumantsch grischun an scola

Tot igls cumegnans cun scolas primaras rumantschas an Surmeir on decidia per igl onn da scola 2006/07 l'introducziun digl rumantsch grischun an scola. Igls resungs dalla magistralgia, scolar e genitours e las experientschas fatgas

èn fitg positivs. Igls meds d'instrucziun stgaffias da nov vignan valetos per fitg moderns.

Collaboraziun cun la Lia Rumantscha (LR)

La suprastanza dall'Uniun Rumantscha Grischun Central è sa fatschantada dalla dumonda dalla tavla da lecziuns dalla scola rumantscha digl futur. Ainten la sia posiziun per mangs digl responsabel dalla LR ins ò fatg valeir tgi an connex cun l'introducziun digl engles an scola primara possan las lecziuns da rumantsch e tudestg betg neir redutgeidas. Pinavant ò la suprastanza er piglia posiziun per mangs digls responsabel dalla LR an tgossa examens d'admissiun allas scolas medias.

Or digl ravogl dalla radunanza generala è nia formulò igl giaveisch d'activar igls Rumantschs a Tusang e conturn.

Facit

An connex cun las novas estructuras dalla Lia Rumantscha èn igls collaboratours regiunals nias ramplazzos antras igl center LR Grischun Central cun posts da lavour a Savognin e Ziràn. Las experientschas fatgas igls davos dus onns on musso tg'igl contact tranter center ed Uniun Rumantscha Grischun Central è betg suffiziant. Punctual dattigl er potenzial da migliuramaint an tgossa d'organisaziun e las translaziuns digl idiom surmiran. Igls giaveischs dalla suprastanza dall'Uniun Rumantscha Grischun Central èn nias deponias tigl secretari dalla Lia Rumantscha.

Suprastanza

Filip Dosch, Cunter (president)
Giacen Mani, Donat
Sascha Janutin, Mamorera
Tina Clopath, Ziràn
Zegna Dosch, Cunter

SOCIETAD RETORUMANTSCHA

La Societad Retorumantscha, la pli veglia denter las societads enteifer il moviment romontsch, s'auda tier quellas uniuns che serefereschan buc ad ina regiun, mobein agl entir territori linguistic, e sia incumbensa ensiara ton l'activitad per il territori romontsch sez sco la representaziun dil romontsch sin plaun naziunal ed internaziunal. Quei denton, en differenza dad autras uniuns, cun in accent scientific. Dad ina vart succeda quei cun la publicaziun dil DRG, dil qual endisch toms e la gronda part dil tom dudisch ein gia cumpari. La lavur da redacziun ha cuntinuau (cf. il rapport annual ellas Annalas), ils fascichels cumparan regularmein. Era las Annalas ein puspei cumparidas, ed en connex cun quei organ che cumpeggia denton pli che 120 toms, vegn ei era elaborau in register che possibilite-scha da far diever da tut quellas contribuziuns multifaras ch'ei vegnidas screttas da personas cun interess specials e per ordinari era cun cumpetenza scientifica.

La fin digl onn da rapport ei la squadra da lavur dil DRG puspei completa. Ei ha dau relativamein grondas midadas ella cumposiziun da quella. Nus havein stuiu remplazzar ina persuna ella redacziun ed occupar da niev in post ella documentaziun, ed ussa sperein nus che la lavur egl institut sappi cuntinuar cun ina gruppa da collaboraturs e collaboraturas cumpetenta e motivada. Igl eco sin nossa tscherca da personal qualificau per la lavur scientifica ei staus encuraschonts, e nus havein astgau registrar ch'ei dat ina certa gruppa da personas che s'interessassen per la lavur tier il DRG, quei che fa curascha en vesta al fatg ch'ei vegn adina puspei a duvrar era ils proxims onns candidatas e candidats per cuntinuar cun la lavur.

In tema impurtont per la suprastanza ein las elecziuns stadas. Quellas vegnan preparadas per gronda part dad ina gruppa da lavur cun president, cauredatur ed ina giunta ord il ravugl dalla suprastanza. Preparar la radunanza generala (ch'ha giu liug 2008 a Strada ell'Engiadina ed ei stada cumbinada cun ina viseta el Museum Stamparia Strada) e procurar per ina finanziaziun dallas activitads

che la societad vul (ed ei obligada da) realisar, quei ei il pensum principal per in onn ordinari. L'entschatta digl onn 2008 veseva la situaziun ora bein; il Cantun ha renunziu a sia scursanida da diesch procent, e las vestas da realisar in mudest alzament dalla contribuziun cantunala eran ordvart empermettentas. La gronda trumpada ei arrivada igl atun cun la decisiun partenent la scursaniziun dallas contribuziuns dalla LR (pertuccadas ein en principi las Annalas), ed era igl alzament dalla contribuziun cantunala ei vegnius revocaus per uonn. Tals eveniments nunspitgai fan naturalmein quitaus als responsabels; las uniuns han, sco en nies cass, incumbensas claras, personal cun in contract da lavur ed ina responsabladad visavi nos partenaris sin plaun federal.

Per ventira dat ei aspects d'anflar ina sligiazion per cumpensar il manco. Cul Cantun havein nus anflau ina sligiazion transitorica per igl onn current, e cun la LR empruein nus d'anflar il dretg modus co nos «products», quei ein las publicaziuns dil DRG, dallas Annalas e dad ediziuns occasionalas, san vegnir susteni adequatamein.

Cunquei che la squadra da redacziun ei puspei completa, vegn la publicaziun dils fascichels a cuntinuar el ritmus previu. La sfida principala che seporscha actualmein ei d'aschurnar il sistem EED, aschia che la redacziun e la publicaziun sefetschien en moda raziunala ed efficienta e che tut las datas che vegnan creadas en quei connex sappien vegnir archivadas, aschia ch'ellas restan era accessiblas egl avegnir. Il svilup permanent sin quei sector sforza da luvrar intensivamein en quella direcziun per garantir igl avegnir da nies project principal, il Dicziunari Rumantsch Grischun. Ed el sforza era adina puspei la suprastanza da s'occupar da damondas da finanzas. Quei secumporta buc adina bein cun la disposiziun dallas personas che s'engaschan per la lavur en in'unium cun orientaziun culturala e scientifica, mo evitar san ins buca quei, sch'ins vul segirar in avegnir a projects che survargan il mument.

Suprastanza

Dr. Cristian Collenberg, Cuir, president
Chasper Pult, Pasqual
Pierrin Caminada, Cuir
Dumenic Andry, Zuoz
Ursus Baltermia, Salouf
Renzo Caduff, Villars-sur-Glâne
Werner Carigiet, Dardin
Annalisa Cathomas, Schluein

Roman Caviezel, Cuir
Jost Falett, Bever
Claudia Foppa, Mustér
Esther Krättli, Cuir
Dr. Gion Lechmann, Falera
Peider Andri Parli, Malix
Andrea L. Rassel, Cuir
Ursina Saluz, Cuir
Dr. Arnold Spescha, Cuir

UNIUN PER LA LITTERATURA RUMANTSCHA

Las finamiras eran da producir in numer da la revista litterara «Litteratura», da promover il contact tranter scripturs ed auturas rumantschas, d'esser preschent als dis da litteratura a Soloturn e da far buns dis da litteratura a Domat

Il 2008 è stà l'emprim onn che la nova suprastanza da l'ULR cun Arno Camenisch, Fadrina Hofmann Estrada, Flurina Badel e Chatrina Josty han lavurà per l'ULR. Suenter las lavurs da surpender l'uffizi da Giovanni Netzer hai pudì cumenzar cun ils projects. Sfidas en quest connex eran da lavurar bain en il nov team, da chattar il contact cun ils commembers e da lavurar vi da las finamiras concretas.

Cun grond plaschair pudain nus guardar enavos sin il 2008 e vesain che nus avain savì cuntanscher las finamiras che nus avain già. Nus avain produci la Litteratura 29, per questa avain nus sco suprastanza da l'ULR surprindì la redacziun, tge ch'è stada ina buna experientscha. Grazia a las bleras bunas contribuziuns dad auturas ed auturs rumantschs e grazia a la lavur da la graficra Theres Jörger èsi gartegià a nus da preschentar ina bella Litteratura 29 sin il termin, als dis da litteratura 2008 a Domat. Ils dis da litteratura èn puspè vegnids organisads da noss comité independent cun Anita Simeon, Mirta Nicolay, Silvana Derungs, Linus Berther e Guadench Dazzi. Per ils dis da litteratura cun il motto «Italianità» han els survegnì sustegn da Prisca Roth. L'italianità als dis da la litteratura rumantscha è stà in experiment grategià e tut en il senn da la suprastanza da l'ULR che ha mess l'accent sin il dialog – a Domat hai dà in dialog tranter auturs rumantschs e talians. Cun quai e cun la publicaziun dals «dialogs litterars» en la Litteratura 29 avain nus era cuntanschi la finamira dad avair in viv barat tranter la glieud che scriva. Sut quel motto pon ins era resumar la participaziun da Flurina Badel ed Arno Camenisch als dis da litteratura a Soloturn, nua ch'els han legì or da lur ovas. L'onn 2008 n'è però betg mo stà in onn cun buns muments. Cun gronda dischillusiun avain nus stuì acceptar ch'il preventiv da l'ULR è vegnì scursanì massivamain.

Facit

Suenter in onn 2008 cun diversas bellas acziuns da l'ULR segua in temp intsichert per l'ULR.

Suprastanza

Chatrina Josty (presidenta)
Arno Camenisch,
Flurina Badel
Fadrina Hofmann Estrada

CUMINANZA RUMANTSCHA RADIO E TELEVISIUN CRR

Las finamiras per il 2008 eran da:

- funcziunar sco societad purtadra per Radio e Televisiun Rumantscha
- tegnair il contact cun la populaziun rumantscha
- eleger ils gremis novs per la perioda d'uffizi 2009 – 2012
- preparar la midada da la CRR a la SRG SSR idée suisse Svizra rumantscha SRG.R. Quella mantegna sia funcziun sco societad regiunala da la SRG SSR idée suisse che represchenta ils interess da la Rumantschia. Ella tegna dentant quint da novs svilups.

Cun numerusas accziuns, documentadas en il rapport CRR, èn las finamiras vegnidas realisadas. La situaziun da la CRR è consolidada, il dumber da commembras e commembers stabil sin var 750 persunas, la situaziun finanziaria solida.

La funcziun principala da la SRG.R è dad esser la societad purtadra da Radio e Televisiun Rumantscha. En il decurs dals ultims onns – er il 2008 - ha Radio e Televisiun Rumantscha fatg differents pass relevants. Ils programs da radio vegnan uss emess 24 uras al di, ina nova redacziun multimedia realisescha ina vasta purschida d'infurmaziuns e servetschs e la Televisiun Rumantscha cuntanscha – sche er mo cun paucas emissiuns – in grond public en l'entira Svizra. Las novitads vegnan legidas en rumantscha grischun.

Il 2008 èn las redacziuns regiunalas vegnidas rinforzadas. Dasper la Chasa RTR a Cuira e la nova campagna da promoziun «Gizzai las ureglias» gida la preschientscha regiunala a cuntanscher adina dapli public. Cun 121 plazzas da lavur cumplainas, repartidas sin var 160 persunas, resta RTR in factur impurtant er en la fiera da lavur grischuna.

Mantegnair il cuntanschè e megliar la qualitat dals products, quai èn las sfidas centralas per il proxim avegnir. Vinavant s'engascha la SRG.R per ch'il program da la Televisiun Rumantscha TvR possia vegnir schlargià. En in temp che la SRG SSR idée suisse sto spargnar è quai dentant difficil. Ina purschida visuala pli gronda fiss dentant necessaria per derasar il rumantsch.

Il 2008 ha la SRG SSR realisà ina refurma da las structures da las uniuns purtadras. La SRG.R ha vinavant las pussaivladads ch'ella dovra per far valair ils dretgs da la Rumantschia.

Facit

Sco successura da la Cuminanza Rumantscha Radio e Televisiun CRR vegn er la SRG SSR Svizra rumantscha SRG.R ad ademplir sia funcziun. Ella enconuscha las ristgas e las schanzas ed è preparada per l'avegnir.

Directori

Duri Bezzola, president

Remo Godly, vice

Duri Blumenthal

Martin Quinter

Armin Walpen, directur general SRG SS

GIUVENTETGNA RUMANTSCHA

Sco er auters onns ha la GiuRu betg definì finamiras concretas per il 2008, cunquai che las finamiras stattan en ils statuts. Cun tut ses projects e cun tut sias activitads vul la GiuRu cuntanscher questas finamiras fundamentalas:

- cultivar e promover il contact tranter la giuventetgna da las differents regiuns rumantschas ed er da la diaspora.
- stgaffir l'enclatga tranter las regiuns rumantschas cun sustegnair e promover las activitads ch'interessan la giuventetgna.
- tschertgar e tgirar sin plaun chantunal, naziunal ed internaziunal contacts cun gruppas che han sumegliantas finamiras.

Cunquai che la suprastanza da la GiuRu è restada la medema, ha la collavuraziun funcziunà fitg bain, era sche Anna Rauch ha passentà in mez onn en ils Stadis Unids ed è vegnida substituìda tras Pia Valär. Tuttina era la situaziun il 2008 betg adina simpla. Perquai che la lavur da la GiuRu sa basa cumplettaimain sin lavur voluntara, èsi per part difficil da chattar temp avunda per realisar ils projects planisads. Tras quai ha la GiuRu reali-

sà il 2008 plitost projects pli pitschens ed è sa concentrada sin activitads futuras.

In auter motiv che la GiuRu ha fatg relativamain pitschens sustegns e projects, è ch'ella ha survegnì l'emprim sustegn da la Lia pir la fin d'avust.

Sper la sfida da cumbinar l'engaschi voluntar cun il studi e la lavur è inada las pli grondas sfidas da motivar la giuventetgna da s'occupar cun la lingua rumantscha e da pensar sur ils cunfins da l'atgna vallada e da l'agenidiom. Stgaffir contacts surregionals è adina in'incumbensa pretensiusa.

Ina fitg gronda sfida era l'onn 2008 la collavuraziun cun la Lia Rumantscha. La discussiun davart la nova orientaziun da la Lia Rumantscha, sco era davart la furma sche e co che la giuventetgna vegnia sustegnida en futur, ha custà blera energia e temp. En il center na steva betg mo la dumonda dal sustegn finanziel, mabain il fatg che la Lia Rumantscha procura per in sustegn adattà da la giuventetgna rumantscha.

Il 2008 ha la GiuRu realisà differents projects e sustegns. Cumenzà aveva

l'onn 2008 cun la after-silvester-party ad Ardez e cun la radunanza generala en la stiva retica sut il moto «Colliar las vals», cunquai che la radunanza aveva lieu en tut il chantun. Suenther ha la GiuRu procurà per ina preschentaziun dal teater «Schi lunsch naven» a Sent, sco era a Son Gagl al SUFO e natiralmain in'emna entira a l'Europeada cun il char da glatsch legendar. Plinavant ha la GiuRu era finalmain publicità «Il Quadern» en collavuraziun cun la Quarta Lingua.

Sper quai ha la GiuRu sustegnì il DC «Amar la vita» da l'agid da SIDA grischun ed il DC «Am protegia» da Dario Widmer, il chor d'affons Sumvitg, la PokerParty a Mustér, ils openairs a l'En e Trun, il DC da Rezia Ladina Peer, l'uniun da giuventetgna Vuorz, il teater «Che maniera» e las bands Pobufibanox e Liricas Anas.

Facit

Tut en tut era il 2008 in onn fitg interessant. La lavur en suprastanza ha funcziunà fitg bain e mintgin ha fatg ses pussaivel. En il center stevan plirs projects pli pitschens e la planisaziun per il 2009.

Suprastanza

Oliver Nyffeler (president)
Martin Cantieni
Gion-Andri Cantieni
Annatina Nay
Anna Rauch

UNIUN DA LAS RUMANTSCHAS E DALS RUMANTSCHS EN LA BASSA

Nossa finamira principala è stada da render attent las Rumantschas ed ils Rumantschs en la Bassa che l'URB exista e ch'ella è activa e sustegna las uniuns rumantschas en lur sforzs per mantegnair la lingua e cultura. Nus vulain activar commembers ed uniuns cun pussibilitar e sustegnair da discurre il pli savens pussaivel rumantsch en las uniuns, tranter pèr ed en famiglia, infurmar periodicamain sur dad occurrenzas ed activitads culturalas rumantschas, collavurar cun autras uniuns, sustegnair nossas uniuns, organisar occurrenzas interessantas e coordinar las activitads rumantschas da tut gener, publitgar las datas da las activitads.

Las adressas èn vegnidas ramassadas e, cun agid da la Lia Rumantscha, avain nus cumenzà a far urden e las actualisar. Anc adina datti memia blers Rumantschs en la Bassa che n'enconuschan betg l'URB. Bleras occurrenzas n'èn betg coordinadas. En memia bleras famiglias rumantschas vegn discurre tudestg.

Per cuntanscher tut questas finamiras avain nus fatg tschintg sesidas da suprastanza ed empruvà d'ademplier noss duairs. La sfida è immensa, ma nus essan pronti da far ils pli gronds

sforzs per lavurar a moda effizienta e realisar la pli gronda part da nossas finamiras.

Cun grond agid da la Lia Rumantscha essan nus vidlonder d'elavurar tut las adressas disponiblas.

Per reunir las Rumantschas ed ils Rumantschs, pussibilitar ad els da giudair la cultura rumantscha e per discurre pli savens nossa lingua, resguardond tut ils idioms, avain nus organisà:

- Nossa radunanza annuala ensemen cun la Quarta Lingua, accompagnada dals Emigrants e d'in stupent referat dad Urs Cadruvi: «Rumantschia futura - Rumantschia globala?»
- In teater ladin a Turitg cun il teater Art or da l'Engiadina
- In chant avert a Zug cun Aaron Tschalèr ina sairada da cabaret cun Flurin Caviezel cun ils Ladins dal Rigi a Cham
- Ina festa cun musica e chant organisada da RTR e sustegnida da l'URB.

Quatter fegliets èn cumparids il mars, fanadur, settember e december.

Nossa pagina d'internet è vegnida actualisada periodicamain.

Plinavant avain nus sustegnì ils chors da Berna e Turitg per lur giubileums.

Suprastanza

Jon Carl Tall, Zug ZG (president)
Jachen Sarott, Chesalles-sur-Moudon VD
Secretariat Martin Sutter, Zug ZG
Coni Livers, Küssnacht SZ
Ciril Berther, Oetwil a.d.L. ZH
Lidia Deuber-Casutt, Hünenberg ZG

QUARTA LINGUA

La Quarta Lingua (QL), fundada l'onn 1972, sustegna projects da litteratura, musica e teater ed auters projects en lingua rumantscha u cun in connex cun il rumantsch. Ultra da quai vul la QL esser in'ambassadura da la quarta lingua naziunala en il rest da la Svizra, surtut en la Svizra tudestga.

L'onn 2008 ha la QL concedì las suandantas contribuziuns da promoziun:

- Chor Viril Grischun Turitg (CHF 1000.-)
- Gulasch en schelentera», crimi en rg da Claudia Cadruvi (CHF 1000.-)
- Rumantsch u Rivella», film dad Amir Hamz (CHF 4400.-)
- Dis da litteratura 2008 (CHF 2000.-)
- Chalender da litteratura rumantscha (CHF 3'000.-)
- Calender per mintga gi (CHF 1000.-)
- Andri Peer e ses temp», relasch audiovisual (CHF 2000.-)
- Betlehem avant 2000 onns», Bibla d'uffants (CHF 2000.-)
- Contribuziun al magazin d'uffants JUNIOR (CHF 2000.-)

En collavuraziun cun la GiuRu sco coeditura è cumparì l'onn 2008 per l'emprima giada Il Quadern cun lectura bilingua. El cuntegna set texts da giuvnas Rumantschas e giuvens Rumantschs en rumantsch grischun e tudestg. In ulterieur novum furma l'occurrenza d'accompagnament cuminaivla a las radunanzas generalas da la QL e da l'URB che han gi lieu parallelamain ils 5 d'avrigl a Turitg. A l'occurrenza d'accompagnament ha il secretari general da la LR, Urs Cadruvi, referì e discutà en duas linguas davart il tema «Rumantschia futura – Rumantschia globala?».

Procurar per simpatias per la quarta lingua naziunala en la Bassa n'è betg in'incumbensa facila. Quai vala era per l'acquisiziun da novs e surtut pli giuvens commembers. La QL dovra tals per segirar a lunga vista la finanziaziun da las activitads da promoziun.

Il Quadern ed ina carta da reclama ha la QL tramess a tut ils participants e las participantas da curs rumantschs intensivs da las vacanzas, a tut ils possessurs da chasas u abitaziuns da vacanzas cun l'adressa principala en la Bassa sco era a tut ils commembers dal parlament federal. Grazia a questa acziun han ins bunamain pudì mantegnair l'onn 2008 il dumber da commembers ed en la chasa federala han ins cuntanschì per uschè dir la fermezza da fracziun. Dals 345 commembers (onn precedent 347) da la QL, che lavura senza subvenziuns, appartegnan ussa set al Cussegl naziunal u al Cussegl dals chantuns.

Facit

La QL promova – e sto sa mover.

Suprastanza

Madlaina Peer e Kaspar Silberschmidt (copresidents)

dr. Linus Bühler

dr. med. Anna Marie Hew-Winzeler

Anton Killias

Barbara Kürz

dr. iur. Roman Truog

MAGISTRAGLIA DA SCOLINA GRISCHUN

D'utuon 2007 ha l'Uniun da magisters e magistras Grischun survgnü ün nouv nom (LEGR, Lehrpersonen Graubünden, Magistraglia Grischun) e cun quai ün nouv logo. Per cha nus possans restar aschur cun las uniuns dal s-chalin dal LEGR vaina decis d'adattar eir nos logo a quel dal LEGR.

Eir vaina da quel temp fat propaganda per survgnir novas commembras e novs commembers. Nus vain scrit a tuot las muossadras chi han fini il stüdi e perquai forsa interess d'entrar pro nus aint illa MSGR.

Cul inviern 2008 es gnüda actuala la votaziun da HarmoS. Nus vain tut part a sezzüdas dal Grond Cussagl ed ans vain infuormadas da la situaziun actuala. Davo cha'l Grond Cussagl vaiva accepta il concordat HarmoS, d'eiran nus persvasas cha tuot as svilupparà in üna direcziun positiva.

Nos rapreschantant dal LEGR ha pudü participar ad ün discuors cun Claudio Lardi. Pro quist discuors es gnü discutà tanter oter eir la qualificaziun supplementaria da las muossadras e dals muossaders.

Eir da prümavaira d'eira HarmoS amo adüna ün tema. Aint illas medias as ha pudü seguir argumaints sco eir bleras decleraziuns fosas. Insembel cul LEGR vaina decis da spettar e da reagir l'ultim mumaint. Puchadamaing vaina lura stuvü constatar cha eir muossadras e muossaders laschan circular fats sbagliats. Uschè cha nus d'eiran sforzadas d'explìchar il böt da HarmoS e d'elavurar üna charta per nossas commembras e noss commembers da la MSGR. La suprastanza es da l'oppiniun cha HarmoS füess stat üna schanza per la scoulina e la scoula e nus vain sperà cul sustegn da tuot ils pertocs.

Da duos personas da la MSGR es gnü organisà ün di rumantsch illa Surselva cul tema parabras. Il di rumantsch es stat organisà a moda fich professionala e bleras commembras e blers commembers as han partecipats. Il rimbomb d'eira fich positiv. Grazcha fich a las organisaturas per quist inscunter per il bön da las muossadras rumantschas.

D'instà vaina lura fingià darcheu cumanzà cun l'organisaziun per nossa radunanza generala e tanter oter ha üna persuna delegada partecipà a l'ultima sezzüda dal KGCH (Kindergarten Schweiz). A quella sezzüda es gnü fusiunà il KGCH cul LCH (Lehrpersonen Schweiz). Nouv toccaina uossa sco uniun da s-chalin 4 – 8 ons pro'l LCH. Per cha'l chantun Grischun e la MSGR saja rapreschantada eir sül nivel svizzer, ha nossa presidenta surtut la lezcha d'ans rapreschentar sco delegada a las sezzüdas dal LCH e da purtar nos giavüschs in quel gremi.

Suprastanza

Barbara Huonder-Caluori (presidenta)

Tania Badel

Caludine Sohler

Simone Pedrun

Andrea Wehrli-Rettich

AGENTURA DA NOVITADS RUMANTSCHA

La finamira primara da l'ANR per l'onn da gestiun 2008 è stada, sco en ils onns precedents, ina meglieraziun tant qualitativa sco era quantitativa da las prestaziuns schurnalisticas a favur dals clients da l'ANR (La Quotidiana, La Pagina da Surmeir, Posta Ladina, RTR e Radio Grischa).

En cumparegliaziun cun l'onn precedent ha la produczion da l'ANR pudì vegnir augmentada considerablmain per 26'185 lingias u 10,6 pertschient. Era la quantidad da contribuziuns han ins pudì augmentar marcantamain da 3'230 texts sin 3'491 texts (+ 8%).

En il center da l'activitad dal cussegl da fundaziun da l'ANR è stà il tractament da la dumonda da la Südostschweiz Presse und Print AG (SOPR) areguard la collavuraziun tranter l'ANR e LQ. La primavaira 2008 ha declarà la SOPR che LQ possia vegnir producida dapi onns mo pli da maniera deficitara, causa ch'ella haja fadia da fitgar pe en il martgà dals lecturs. Uschia ha suttamess l'editur da LQ al cussegl da fundaziun da l'ANR la stad 2008 differentas propostas per ina collavuraziun anc pli stretga tranter l'ANR e LQ. Tenor in'emprima proposta da la SOPR avess l'ANR gì da surpigliar per in'indemnisaziun annuala da fr. 240'000.-- l'entira produczion da LQ cun e fin la preparaziun per la stampa. Tenor la segunda proposta da l'editur da LQ avess l'ANR gì da vegnir surpigliada da la SOPR. Causa che tuts dus models avessan a l'avis da las autoritads superiuras (Chantun e Confederaziun) mess en dumonda l'indipendenza da l'ANR, èn els vegnids refusads. Silsuenter ha nominà il cussegl da fundaziun da l'ANR ina grupp da lavur (commembers: Urs Cadruvi, Walter Gammeter, Ivo Berther ed Andrea Masüger). Questa grupp da lavur ha survegnì l'incumbensa d'elavurar ina

soluziun realisabla, la quala na tanghescha betg memia fitg l'indipendenza da l'ANR. A chaschun da sia sesida dals 25 november 2008 ha deliberà il cussegl da fundaziun da l'ANR il model da schliaziun ch'è vegnì elavurà da la grupp da lavur e prevesa ina collavuraziun anc pli stretga tranter l'ANR e LQ. Tenor quest model da collavuraziun mainan l'ANR e LQ in uschenumnà «pool redacziunal» e collavuran uschia anc pli fermamain per pudair nizzegiar ulteriuras sinergias. Quest «pool redacziunal» cuntogna totalmain 865 pertschient plazzas da lavur, las qualas vegnan finanziadas cumpletamain da l'ANR. Per producir la gasetta quotidiana rumantscha metta la SOPR a disposiziun il schefredactor, sco era il personal da produczion.

La fin da december 2008 ha era la Regenza grischuna prendì – da maniera positiva – enconuschientscha da quest model da collavuraziun. Cun quest agir sustegna l'ANR anc pli fitg la LQ, sco client principal. Era l'ANR na po dentant betg compensar tut la diminuziun da la produczion schurnalistica en il decurs dal 2009 cun reducir la redacziun da la LQ mo pli sin il schefredactor ed ils producents.

Cun la collavuraziun planisada ANR/LQ surpiglia l'ANR ina rolla anc pli impurtanta en il sector da la promoziun e dal mantegniment da la lingua. La derasaziun da novitads via ils meds da massa stampads entaifer ed ordaifer il territori rumantsch è bain ina da las metodos las pli effectivas ed adequatas per promover la lingua.

Durant l'onn da rapport ha ultra da quai era pudì vegnir elavurada e sutscritta la cunvegna da prestaziun tranter l'ANR ed il Chantun.

Represchentanza

dr. Jon D. Parolini, president
Guido Jörg, manader ANR

ORGANISAZIUN

COLLAVURATURS

Urs Cadruvi
Ladina Halter
Anna-Alice Dazzi Gross

Martin Mathiuet
Marcellina Cathomas
Karin Kohler-Pattis

Mengia Menzli
Gion P. Mischol
Bettina Casutt

Gabriela Holderegger
Marina Cavelti
Daniel Telli

Barbla Etter
Annalisa Schaniel
Ursus Baltermia

Placi Steger
Marietta Cathomas
Heidi Caviezel

Sandra Wagner-Albin
Barbara Riedhauser
Nicole Stiefenhofer

Angela Schmed
Andreas Gabriel

PERSUNAL ACTUAL 2009

Urs Cadruvi

secretari general

Servetschs centrals

Bettina Casutt

emprendista

Marina Cavelti-Mathiuët

manadra da projects

Ladina Halter

emprendista

Placi Steger

contabilist

Nicole Stiefenhofer

administratura

Furmaziun

Martin Mathiuët

manader Furmaziun

Annalisa Schaniel Girschweiler

manadra da projects

Sandra Wagner-Albin

mussadra da scolina

Heidi Caviezel

mussadra da scolina

Linguistica Applitgada

Anna-Alice Dazzi Gross

manadra Linguistica Applitgada

Marietta Cathomas

translatura

Barbla Etter

linguista

Gabriela Holderegger Pajarola

translatura

Angela Schmed

translatura

Daniel Telli

linguist

Art e Cultura

Andreas Gabriel

manader Art e Cultura

Ursus Baltermia

collavuratur regional

Marcellina Cathomas

collavuratura spediziun

Karin Kohler-Pattis

collavuratura ediziuns

Mengia Menzli

responsabla vendita

Gion P. Mischol

collavuratur regional

Barbara Riedhauser

collavuratura regionala

PERSUNAL 31-12-2008

Ursus Baltermia
Urs Cadruvi
Marina Cavelti-Mathiuët
Marcellina Cathomas
Marietta Cathomas (+8/08)
Heidi Caviezel
Anna-Alice Dazzi Gross
Duri Denoth
Barbla Etter
Andreas Gabriel
Emil Germann
Manfred Gross (-5/08)
Gabriela Holderegger Pajarola
Karin Kohler-Pattis
Martin Mathiuët
Mengia Menzli
Alexander Mischol (+4/08)
Gion P. Mischol
Andrea L. Rassel (-12/08)
Anna Ratti (-12/08)
Barbara Riedhauser
Annalisa Schaniel Girschweiler
Angela Schmed
Placi Steger
Nicole Stiefenhofer
Daniel Telli
Sandra Wagner-Albin
Giovanna Weber

ORGANIGRAM

normativ

Radunanza da delegadAs

Surselva Romontscha (15)

Cathomas Annalisa, Glion
Ardüser Erwin, Laax
Cabalzar Martin, Cumbel
Cadonau Andreas, Vuorz
Cafilisch Carl, Trin
Capaul Giusep, Mustèr
Caprez-Spreiter Vreni, Trin
Carigiet David, Glion
Fetz Ursin, Domat
Gabriel Martin, Glion
Jacomet Vigeli, Sedrun
Lutz Ursin, Cuira
Solèr Paul Valentin, Lumbrein
Sulser Duri, Domat
Vincenz Erwin, Vella

suppleantAs:
Berther Lucrezia, Glion
Darms Rino, Cuira
Darms-Landolt Margrit, Schnaus
Derungs Silvana, Uors
Huonder Hans, Mustèr
Pfister Beat, Schlans

Agentura da Novitads Rumantscha (2)

Parolini Jon Domenic, Scuol
Jörg Guido, Cuira

Uniun dals Grischs (10)

Sedlâcek Maria, Sent
Andri Roman, Münstair
Bezzola Carola, Puntraschigna
Bott Renata, Tschierv
Candrian Jon, Zuoz
Ganzoni Riet, Samedan
Gaudenz Steivan, Zernez
Gisep-Hofmann Mariachatrina, Scuol
Rauch Gustin Urschla, Scuol
Thom Hermann, Susch

suppleantAs:
Albert-Gross Sandra, Tschierv
Bickel Seraina, Susch
Buob Annemieke, La Punt
Felix Chasper Alexander, Sent
Guidon Jacques, Zernez
Nicolay Ursula, Bravuogn

Uniun per la Litteratura Rumantscha (4)

Josty Chatrina, Cuira
Camenisch Arno
Dermont Aita, Laax
Hofmann Fadrina, Scuol

suppleantAs:
Badel Flurina, Bever
Peer Oscar, Cuira
Simeon Anita, Turitg

Uniun Rumantscha Grischun Central (8)

Dosch Filip, Cunter
Cantieni Martin
Cina Daniela, Lantsch
Clopath Tina, Ziràn
Dosch Zegna B., Cunter
Janutin Sascha, Marmorera
Mani Giacen, Donat
Plaz Pia, Turitg

Gruppa rumantscha dal Cussegl grond (8)

Thomann Leo, Parsonz
Arquint Romedi, Cînuos-chel
Baselgia-Brunner Beatrice, Domat
Berther Placi, Sedrun
Bischoff Men, Sent
Bundi Mathias, Zignau
Darms-Landolt Margrit, Schnaus
Hartmann Christian, Champfèr

suppleantAs:
Blumenthal Daniel, Vella
Fallet Georg, Münstair

Societad Retorumantscha (4)

Collenberg Cristian, Cuira
Caviezel Roman, Cuira
Spescha Arnold, Cuira
Tomaschett Carli, Cuira

suppleantAs:
Caminada Pierrin, Cuira
Pult Chasper, Pasqual

Quarta Lingua (3)

Peer Madlaina, Turitg
Silberschmidt Kaspar, Turitg
Killias Anton, Turitg

Giuventetgna Rumantscha (4)

Nyffeler Oliver, Winterthur
Cantieni Gion-Andri, Sagogn
Dermont Annatina, Laax
Rauch Anna, Crusch

suppleantAs:
Lutz Ursin, Cuira
Josty Chatrina, Cuira

Uniun da la Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa (3)

Tall Jon Carl, Zug
Berther Ciril, Oetwil a. d. L.
Sutter Martin, Zug

suppleantAs:
Deuber Lidia, Hünenberg
Livers Cornelia, Küssnacht
Sarott Jachen, Chesalles-sur-Moudon

SRG SSR Svizra Rumantscha (4)

Bezzola Duri, Scuol
Capeder Remi, Casti
Quinter Martin, Mustèr
Willy-Bazzi Claudia, Ftan

suppleantAs:
Foppa Curdin, Favugn
Godly Remo, Cuira
Haas Theo, Domat
Vinzens Norbert, Sedrun

Cussegl

Cathomas Annalisa, Glion (SR)
Collenberg Cristian, Cuira (SRR)
Tall Jon Carl, Zug (URB)
Silberschmidt Kaspar, Turitg (QL)

Sedlâcek Maria, Sent (UdG)
Josty Chatrina, Cuira (ULR)
Nyffeler Oliver, Winterthur (GiuRu)
Parolini Jon Domenic, Scuol (ANR)

Dosch Filip, Cunter (URGC)
Bezzola Duri, Scuol (SRG.R)
Peer Madlaina, Turitg (QL)
Thomann Leo, Parsonz (GrCg)

strategic

Suprastanza

Augustin Vincent, Cuira
Cantieni Martin, Turitg
Janett Men, Ardez
Plaz-Sonder Luzia, Salouf
Vincenz Erwin, Vella

suppleantAs:
Ardüser Erwin, Laax
Lemm-Peter Marta, Bever
Doif Christ, Vargistagn

Cummissiun da gestiun

Revisurs:
Solèr Paul V. , Lumbrein
Sulser Duri , Domat
Casty-Domeni Doris, Trin

Suppleants:
Spinas Gregor, Sur
Thom Hermann, Susch

operativ

Secretari general

Cadruvi Urs

Linguistica Applitgada
Dazzi Gross Anna-Alice

Furmaziun
Mathiuët Martin

Art e Cultura
Gabriel Andreas

Activitads generalas
Cadruvi Urs

Servetschs centrals
Cadruvi Urs

COMMEMBERS D'ONUR

Reto Florin, Cuira/Guarda (suprastant LR 1944 - 1960)
Toni Cantieni, Lai (viceparsura LR 1970 - 1973; parsura LR 1984 - 1991)
Martin Bundi, Cuira/Sagogn, istoricher e politicher
Giusep Nay, Valbella, anteriur president dal Tribunal federal

DEFUNCTS

Nus ans regurdain en pia memoria da las defunctas e dals defuncts ch'èn
s'engaschads en ina moda u l'autra per il moviment rumantsch:

Flurin Caviezel 1934 – 2008
Hans Lanicca 1920 – 2008

CUMISSIUNS, GRUPPAS DA LAVUR E GREMIS SPEZIALS

Cumissiu da chant

Iso Albin, manader, Cuira
Ernst Bromeis, Ardez
Albert Gaudenz, Zuoz
Alexi Nay, Vella
Rudi Netzer, Savognin
Marcus Zarn, Landquart
Andreas Gabriel, LR, Cuira

Cumissiu da lectura

Karin Kohler-Pattis, LR, manadra, Domat
Nina Dazzi Andry, Zuoz
Annatina Nay, Trun
Annamaria Pfister, Schlans
Barbara Riedhauser, LR, Ziràn
Rico Tambornino, Cuira

Magistraglia da scolina Grischun

Barbara Huonder-Caluori, parsura
Tania Badel, Bever
Claudine Sohler, Zizers
Simone Pedrun, Samedan
Andrea Wehrli-Rettich, Panaduz

Conferenza dals scolasts da rumantsch en las scolas medias

Rino Darms, coordinatur, Cuira

Cussegl da la Fundaziun

Chasa Rumantscha

Gion T. Deplazes, parsura, Domat
Vincent Augustin, repr. LR, Cuira
Erwin Ardüser, repr. SR, Laax
Remi Capeder, repr. URS, Casti
Urs Cadruvi, repr. LR, Cuira
Martin Cantieni, repr. URG, Donat
Cristian Cavegn, repr. SRR, Cuira
Men Janett, repr. UdG, Ardez
Anita Mazzetta, repr. Legat Cadonau, Cuira

Gruppa rumantscha dal

Cussegl grond

Leo Thomann, parsura, Parsonz
Jon D. Parolini viceparsura, Scoul
Urs Cadruvi, LR, Cuira

Convivenza

Jacques Guidon, Zernez (iniziant)
Franco Hübner, Glion (Grischun tudestg)
Martin Mathiuet, repr. Lia Rumantscha, Laax
Repr. Pro Grigioni Italiano
Repr. Walservereinigung
Repr. Scola Auta da Pedagogia GR
Repr. Institut grischun per la perscrutaziun da la cultura

FINANZAS E FACTS & FIGURES

QUINT / BILANTSCHA

Quint 2008	quint onn current	quint onn avant	preventiv onn current
ENTRADAS			
Retgav tras commerzi	273'148	253'521	250'000
Retgav tras purschida da servetschs	515'736	612'009	565'000
Retgav SLING	115'577	95'576	110'000
Retgav regular	2'529'442	2'426'500	2'530'000
Ulteriuras entradas	56'898	333'718	55'000
Entradas projects	33'828	58'184	20'000
Total entradas	3'524'628	3'779'508	3'530'000
EXPENSAS			
Expensas per rauba da commerzi	392'253	380'065	303'000
Custs personal	2'331'398	2'334'576	2'415'000
Custs localitads, maschinas, energia	203'417	184'071	191'500
Custs d'administraziun + EED	140'733	150'106	165'500
Custs da publicitad	49'793	67'031	88'500
Contr. regiuns / uniuns affiliadas	45'000	45'000	45'000
Contribuziuns ordaifer	228'812	237'988	207'000
Custs divers	5'564	81'859	7'000
Expensa SLING	115'577	95'576	110'000
Custs per projects	72'392	249'876	103'000
Entradas(-) / expensas ord finanzas	- 10'939	-1'427	-3'500
Total expensas	3'574'000	3'824'721	3'632'000
Surpli entradas / expensas(-)	-49'372	-45'213	-102'000
Bilantscha 2008			
	saldo per 31-12-2008	saldo per 31-12-2007	saldo per 31-12-2006
ACTIVAS			
Daner current	1'178'865	1'047'640	772'244
Debiturs	136'883	1 83'274	296'088
Inventari cudeschs	15'991	14'926	2
Transitorias activas	4'730	14'107	72'796
Maschinas e mobigliar	31'861	16'001	24'004
Participaziun e diversas	3	1'002	2
Total activas	1'368'332	1'276'950	1'165'137
PASSIVAS			
Impegns a curt termin	243'106	364'147	130'809
Emprests	60'860	62'820	2'194
Projects	111'709	155'636	3'905
Transitorias passivas	550'258	242'445	429'396
Reservas e remessas	20'000	27'202	38'000
Donaziuns	478'390	471'320	562'240
Facultad	-95'992	- 46'620	- 1'407
Total passivas	1'368'332	1'276'950	1'165'137

RAPPORT DA REVISIUN

LISCHANA FIDUZIARI SA

Rapport dal post da revisiun da la

LIA RUMANTSCHA (LR)

Sco post da revisiun avain nus controllà la contabilitad ed il quint (bilantscha, quint da gudogn e sperdita) da la Lia Rumantscha per l'on da gestiun terminà ils 31 da december 2008.

Nossa controlla avain nus fatg tenor ils princips reconuschids che la controlla sto vegnir planisada ed exequida uschia ch'ins eruescha cun gronda segirezza sbagls essenzials en il quint annual. Nus avain examinà ils posts e las indicaziuns dal quint annual cun agid dad analisas e retschertgas sin basa d'emprovas da controlla. Plinavant avain nus giuditgà l'applicaziun dals princips da facturaziun relevants, las valitaziuns generalas e la preschentaziun dal quint annual sco entir. Nus essan da l'opiniun che nossa controlla saja l'in basa suffizienta per noss giudicament.

La dimensiun da la controlla e nossas constataziuns pertugant la controlla avain nus nudà en in rapport separà. Quest rapport avain nus elavurà per mauns da la regenza, da la suprastanza e da la cumissiun da gestiun da la LR.

Tenor noss giudicament correspundan la contabilitad ed il quint annual a la lescha ed als statuts.

Nus recumandain dad approvar quest quint annual.

7550 Scuol, 23 marz 2009

LISCHANA FIDUZIARI SA

Andri Lansel
Fiduziari cun attestat da
manster federal
revisur principal

Joannes Campell
Manader da gestiun

Contabilitad e revisiuns
Consultaziuns d'imposta
Administraziuns da stabels
lertas

Consultaziuns
Fundaziuns d'affars
Valitaziuns d'affars
Quints d'investiziun

Lischana Fiduziari SA
Chesa Solvi
7550 Scuol

Scuol T 081 864 15 00
F 081 864 17 36

info@lischana-scuol.ch

FACTS & FIGURES

Statistica LR

projects	60 en media per onn
translaziuns	> 1'000 paginas A4 per onn
lectorats or da translaziuns	100 dis lectorat per onn
curs da rumantsch	60 cours per onn
cussegliazion ed infurmaziun	1'000 dis
vendita	15'000 products
expensas per ediziuns e litteratura rumantscha	> 330'000 CHF
subvenziun LR a la scolina	> 100'000 CHF
media vegliadetgna collavuraturAs LR	41
collavuraturas / dunnas	18
collavuratur / umens	7
occupaziun total (%)	1635%

Contribuziuns da la LR per ediziuns estras (cudeschs)

Apart GmbH, Gioni Fry	Sustegn ediziun «Gulasch en schelentera»	1'500.00
Universitad Turitg - Clà Riatsch	Chalender da litteratura rumantscha	1'000.00
Universitad Turitg - Clà Riatsch	reponderaziun dumonda pajament surpli chalender litt. (1'000.- + 2'500.-)	2'500.00
Perscrutaziun cultura grischuna - Georg Jäger	Funkt. Dreisprachigkeit in Graubünden (Regula Cathomas)	2'000.00
Romana Duschletta	Cudesch d'uffants «Ad alp»	500.00
UdG	Peider Könz: Ladino	1'000.00
Conferenza generala ladina	Sustegn Aviöl 2008	3'000.00
UdG	Chasa Paterna 127	1'300.00
Valentin Vincenz	Sustegn cudesch	1'000.00
Jasmine Frigg e Siomona Düsel	Sustegn cudesch	1'000.00
Gabriel Derungs	Sustegn cudesch	1'000.00
Renata Coray	Sustegn cudesch	1'500.00
UdG	Sustegn cudesch be mumaints da Fadrina Hofmann	1'500.00

18'800.00

Contribuziuns e sustegns LR per teater, chant, musica e film

Gion Andrea Casanova	DC poesias e melodias	500.00
Brass Band Sursilvana	Organisaziun rad. del. uniun svizra da musica	500.00
ECLAT, Choreographisches Theater	Teater biling Giacumbert Nau	1'000.00
Giovanni Netzer	Origen 2008	5'000.00
ressort K - Manfred Ferrari	Teater monolog «LA PAPESSA»	1'000.00
Uniun da teater Vuorz,		
Casti Grotta - Jacob Pfister	Project da cultura - teater en il liber	500.00
Mario Pacchioli	CD Rispondas	1'000.00
Pobufibanox - Corsin Gadola	videoclip da musica	840.00
Chor mischedau Rueun	musical «La Polaca»	1'000.00
Brass Band Sursilvana - Matthias Wolf	Nov DC	1'000.00
Teater Laax - Mariano Tschuor	Shakespeare, A midsummer night's dream	4'000.00

16'340.00

Contribuziuns spezialas

Legat Anton Cadonau	digitalisaziun «Niev vocabulari romontsch sursilvan-tudestg»	4'000.00
Fundaziun de Planta	Curs da stad 2008, garanzia da feficit (CHF 4'000.-)	3'238.80
Silvia Bezzola	leger.GR, contr. annuala	450.00
FRR - Francestg Friberg	Cuors da stad a Laax 2008	4'000.00
Universitad Turitg - Clà Riatsch	Part. custs. colloqui «Trad. e moderna...Andri Peer)	1'000.00
Iris Ströbel - Shedhalle	project RIKSCHA RUMANTSCHA	1'795.00
Vischnanca Präz	project tenor cudesch (Erlebniswanderweg Tilla)	500.00
Rico Valär Zuoz	exposiziun fotos da Peider Lansel	500.00
Alberto Palaia Rueun	sustegn da derasaziun «Cumpagnia, adatg»	500.00

15'983.80

IMPRESSUM

Editura: Lia Rumantscha, Cuirà (2009)
Maletgs: LR, ANR, RTR, divers
Cumposiziun
e stampa: selva caro druck ag, Flem

500 exemplars

Contact

Lia Rumantscha

Via da la Plessur 47
7001 Cuirà
+41 (0)81 258 32 22

Via Sura 79
7530 Zernez
+41 (0)81 860 07 61

Plazza da posta
7432 Ziràn
+41 (0)81 630 70 50

Stradung 23
7460 Savognin
+41 (0)81 684 28 11

Via Curtgin pign 35
7031 Laax
+41 (0)81 920 80 70

www.liarumantscha.ch

**PORTA VINAVENT IL FIEU -
BETG LA TSCHENDRA**
(TENOR IN CITAT TRADIZIUNAL)

